

ВЕСТНИК МГИРО

Научно-методический журнал

Издается ежеквартально
Издается с сентября 2010 года

№ 1 (16)
январь-март 2014 г.

MSIDE NEWSTELLER
Scientific-methodical magazine
Is Published triennial
Since September 2010

В соответствии с приказом
Председателя Высшей аттестационной комиссии
Республики Беларусь от 01.02.2012 г. № 21
журнал включен в Перечень научных изданий
Республики Беларусь для опубликования
результатов диссертационных исследований
по историческим, педагогическим
и психологическим наукам

Зарегистрирован
Министерством информации Республики Беларусь
в Государственном реестре средств массовой
информации за № 1090 09.12.2010 г.

Главный редактор Татьяна Ивановна Мороз
Ответственный за выпуск Н. Н. Пинчук
Редактор И. Л. Бондарь
Верстка Н. Н. Пинчук
Дизайн обложки Е. В. Карачун

Подписано в печать 03.03.2014.
Выход в свет 24.03.2014.
Формат 60х84/8. Бумага офсетная.
Гарнитура Cambria. Ризография.
Усл.печ. л. 11,6. Уч.-изд. л. 10,0. Тираж 310.
Заказ 61. Цена свободная.

Издатель и полиграфическое
исполнение ГУО «Минский городской
институт развития образования»
Свидетельство № 1/176 от 12.02.2014.

ЛП № 02330/460 от 03.03.2014.
Адрес редакции: 220034, г. Минск,
пер. Броневой, 15а, тел. 294-85-51
e-mail: mgiro@minsk.edu.by
Адрес типографии: 220034,
г. Минск, пер. Броневой, 15а.

Статьи в рубрику «Научные публикации» рецензируются. Полное или частичное воспроизведение или размножение любым способом материалов, опубликованных в настоящем издании, допускаются только с письменного разрешения издателя. Материалы в рубрику «Образовательная практика» не рецензируются и не возвращаются.

Редакционная коллегия

Т. И. Мороз, кандидат педагогических наук, доцент;
В. В. Буткевич, доктор педагогических наук, профессор, заместитель главного редактора;
С. П. Стренковский, кандидат исторических наук, доцент, заместитель главного редактора;
Л. Н. Воронцовская, кандидат педагогических наук, доцент;
Н. М. Забавский, доктор исторических наук, профессор;
Н. Л. Кузьминич, кандидат педагогических наук, доцент;
В. А. Листратенко, кандидат педагогических наук, доцент;
А. М. Лютый, доктор исторических наук, профессор;
О. А. Минич, кандидат педагогических наук;
В. Н. Наумчик, доктор педагогических наук, профессор;
Л. В. Орлова, кандидат психологических наук, доцент;
Б. В. Пальчевский, доктор педагогических наук, профессор;
Л. А. Пергаменщик, доктор психологических наук, профессор;
Т. И. Пучковская, кандидат педагогических наук;
О. М. Старикова, кандидат педагогических наук, доцент;
О. В. Толкачева, кандидат педагогических наук, доцент;
В. В. Чечет, доктор педагогических наук, профессор;
В. А. Янчук, доктор психологических наук, профессор;
Л. Г. Венцерева

УДК 930(476):[378-057.175:9"196/198"]

П. А. Мацюш,

загадчык навукова-даследчага сектара БДПУ імя М. Танка,
кандыдат гістарычных навук, дацэнт**ПАДРЫХТОўКА НАСТАўНІЦКІХ І НАВУКОВА-ПЕДАГАГІЧНЫХ КАДРАў ГІСТОРЫКАў
У БССР (60-Я – 80-Я ГГ. XX СТ.): ГІСТАРЫЯГРАФІЯ ПРАБЛЕМЫ**

Статус гістарыяграфічнай ведаў у галіне навукі і выкладчыцкага складу навучання гісторыкаў ў ВУНУ БССР былі прааналізаваны ў артыкуле. Даследчык можа выявіць істотныя асаблівасці і змены ў сістэме вышэйшай адукацыі гісторыі ў БССР у 1960-1980-х гадоў пасля аналізу савецкай і постсавецкай гістарыяграфіі. Упершыню былі адлюстраваны інтэграваны гістарычная рэканструкцыя прадмета даследавання ў гістарыяграфіі.

Гісторыя як сістэма ведаў, навука і крыніца сацыяльнага вопыту мае выключна важную функцыю. Яна вызначае каштоўнасныя арыенціры, садзейнічае станаўленню асобы, фарміруе навыкі самастойнай даследчай дзейнасці. Атрыманне паўнавартаснай гістарычнай адукацыі непасрэдна залежыць ад вопыту і кваліфікацыі кадраў. Падрыхтоўка настаўніцкіх і навукова-педагагічных кадраў гісторыкаў для сістэмы адукацыі і навукі як навуковая праблема таксама знайшла сваё адлюстраванне ў гістарыяграфіі.

Мэта артыкула – выявіць ступень навуковай распрацаванасці названай праблемы ў савецкай і постсавецкай (айчынай і замежнай) гістарыяграфіі.

Нягледзячы на актуальнасць тэмы, на сённяшні дзень не існуе працы, якая ўсебакова разглядала б увесь комплекс пытанняў кадравага забеспячэння вышэйшай гістарычнай адукацыі і гістарычнай навукі. Падрыхтаваны манаграфіі, дысертацыйныя даследаванні, артыкулы, якія раскрываюць асобныя аспекты тэмы.

У адпаведнасці з праведзеным аналізам гістарыяграфію даследавання можна падзяліць на некалькі кірункаў. Да першага з іх адносяцца абгульняльныя навуковыя даследаванні, у якіх раскрываюцца агульныя праблемы функцыянавання і развіцця вышэйшай адукацыі ў савецкі перыяд, аналізуецца партыйна-дзяржаўная палітыка СССР і БССР у галіне адукацыі, раскрываецца структура і змест падрыхтоўкі спецыялістаў у вышэйшай школе.

Важным арыенцірам з'яўляюцца працы асоб, якія ўзначальвалі сістэму адукацыі краіны і рэспублікі. Да іх можна аднесці даследаванне міністра вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі СССР В. П. Ялюціна [6]. Аўтар аналізуе станаўленне сістэмы вышэйшай адукацыі ў СССР. Асноўная ўвага надаецца дасягненням савецкай сістэмы адукацыі да 1980 г., паказваецца развіццё яе розных галін. Станаўленне гістарычнай

адукацыі ў СССР аўтарам не вылучаецца ў асобную структурную адзінку працы, а разглядаецца толькі ў кантэксце развіцця грамадазнаўчай адукацыі.

У манаграфіі былога намесніка міністра вышэйшай, сярэдняй спецыяльнай і прафесійнай адукацыі БССР М. І. Красоўскага «Вышшая школа Советской Белоруссии» [11] на падставе статыстычных даных паказваецца працэс станаўлення вышэйшай адукацыі ў Беларусі. Дасягненні ў развіцці вышэйшай школы Савецкай Беларусі аўтарам звязваюцца з колькаснымі паказчыкамі: павелічэннем колькасці навучальных устаноў, прафесарска-выкладчыцкага складу, кантынгенту студэнтаў. Шмат увагі надаецца пытанню вучэбна-матэрыяльнай базы вышэйшай школы. У працы падкрэсліваецца роля партыйнага кіраўніцтва БССР у развіцці вышэйшай школы. Даследаванне не асвятляе пытанні развіцця гістарычнай адукацыі ў сістэме ВУНУ, але ў ім паказаны агульныя тэндэнцыі развіцця вышэйшай школы рэспублікі, колькасныя суадносіны выкладчыцкіх і студэнцкіх кадраў, планаванне выпуску маладых спецыялістаў згодна з пяцігадовымі планами. У 1972 г. па дадзенай манаграфіі аўтарам была абаронена кандыдацкая дысертацыя.

У даследаванні М. К. Сакалова «Партыйное руководство подготовкой и воспитанием кадров высшей школы БССР» [24] канцэнтруецца ўвага на дзейнасці агульнасаюзных і рэспубліканскіх савецкіх партыйных і дзяржаўных органаў улады па падрыхтоўцы і камуністычным выхаванні навукова-педагагічных кадраў для вышэйшай школы рэспублікі. У працы (на падставе шырокай крыніцазнаўчай базы) аналізуецца рэалізацыя пастановаў партыі, якія датычыліся вышэйшай школы. Падрабязна разглядаюцца формы падрыхтоўкі навукова-педагагічных кадраў для вышэйшай школы, у тым ліку і ў галіне грамадскіх навук. Аналізуецца абнаўленчыя працэсы, што адбываліся ў вышэйшай школе БССР у пасляваенныя гады.

ИСТОРИЯ

шай школы рэспублікі. У працы (на падставе шырокай крыніцазнаўчай базы) аналізуецца рэалізацыя пастаноў партыі, якія датычыліся вышэйшай школы. Падрабязна разглядаюцца формы падрыхтоўкі навукова-педагагічных кадраў для вышэйшай школы, у тым ліку і ў галіне грамадскіх навук. Аналізуюцца абнаўленчыя працэсы, што адбываліся ў вышэйшай школе БССР у пасляваенныя гады.

Асабліва хацелася б вылучыць працу, прысвечаную развіццю педагагічнай адукацыі ў СССР і БССР. Пытанні падрыхтоўкі педагагічных кадраў для сістэмы народнай адукацыі раскрываюцца ў даследаванні «Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР, 1961–1986 гг.» [21].

Безумоўна, больш грунтоўна праблемы гістарычнай адукацыі можна раскрыць пры аналізе стану гістарычнай навукі. Аб'ядноўвае гэтыя дзве сферы агульнае кола пытанняў. Да такіх праблем можна аднесці падрыхтоўку і навуковую дзейнасць выкладчыцкіх кадраў гісторыкаў, укараненне навуковых дасягненняў у вучэбны працэс і інш. Працы, якія раскрываюць названыя праблемы, можна аб'яднаць у асобны кірунак гістарыяграфіі.

Фундаментальны характар мае праца «Наука Беларуси в XX столетии» [19]. У дадзеным выданні раскрыты асноўныя вехі станаўлення беларускай навукі ў мінулым стагоддзі, прадстаўлены дасягненні ў галіне гістарычных навук, звязаныя з плённай дзейнасцю вядомых вучоных-гісторыкаў.

Аб'ектам даследавання Г. У. Карзенкі з'явіліся пытанні фарміравання і росту навуковай інтэлігенцыі Беларусі ў пасляваенны час. Вынікі даследавання адлюстраваны ў манаграфіі «Научная интеллигенция Беларуси в 1944–1990 гг.: подготовка, рост, структура» [9] і доктарскай дысертацыі «Научные кадры Белоруссии: проблемы формирования и развития (1944–1990 гг.)» [10]. На падставе змястоўнага матэрыялу даследчыкам распрацаваны пытанні дынамікі росту навуковых і навукова-педагагічных кадраў, структуры навуковай інтэлігенцыі рэспублікі. Аўтар прыходзіць да высновы, што найбольшы колькасны рост навуковых супрацоўнікаў прыходзіцца на 1959–1965 гг. Перыяд з 1966 г. па 1980 г. вызначаецца як час стабілізацыі росту. Перыяд з 1980 г. характарызуецца замаруджваннем росту і скарачэннем колькасці навукоўцаў. Падкрэсліваецца думка, што з сярэдзіны 1960-х гг. вышэйшая школа адчула цяжкасць з камплектаваннем аспірантуры.

Пытанні развіцця гістарычнай навукі ў БССР у 60-я гг. XX ст. разглядаюцца ў

НАУЧНЫЕ ПУБЛИКАЦИИ

кандыдацкай дысертацыі В. Ц. Леанаўца «Развитие исторической науки в БССР (60-е гг.)» [14]. Аўтар аналізуе формы падрыхтоўкі навуковых і навукова-педагагічных кадраў гісторыкаў у навуковых і вышэйшых навучальных установах. Даследчык прыходзіць да высновы, што ў канцы 1960-х гг. аспірантура ў сістэме вышэйшай школы становіцца вядучым цэнтрам па падрыхтоўцы кадраў для гістарычнай навукі. У дысертацыі падрабязна разглядаецца дзяржаўная палітыка ў галіне арганізацыі і ўдасканалення навуковай дзейнасці гісторыкаў, раскрываецца дзейнасць спецыялізаваных Саветаў па абароне дысертацый.

В. Ц. Леанавец адзначае, што большасць дысертацыйных даследаванняў гісторыкаў, якія працавалі як у акадэмічных навуковых установах, так і ў сістэме вышэйшай школы, былі накіраваны на вывучэнне і тэарэтычнае абагульненне вопыту Камуністычнай партыі і працоўных Беларусі, прысвечаны барацьбе за перамогу Кастрычніцкай рэвалюцыі і станаўленню Савецкай улады падчас грамадзянскай вайны, сацыялістычнаму будаўніцтву ў рэспубліцы. Аўтар прыходзіць да высновы, што «рост навуковых і навукова-педагагічных кадраў, павышэнне іх ідэйна-тэарэтычнага і прафесійнага ўзроўню, рэарганізацыя структуры навуковых падраздзяленняў у многім забяспечылі паспяховае выкананне складаных і адказных задач, якія паўсталі перад гістарычнай навукай у 60-я гг.» [13, с. 79].

Блізкім па структуры з'яўляецца даследаванне І. І. Шаўчука «Развитие исторической науки в БССР (70-е гг.)» [30]. Даследчык падрабязна аналізуе формы падрыхтоўкі і асноўныя кірункі навуковай дзейнасці саіскальнікаў вучоных ступеняў. Аўтар звяртае ўвагу на прафесійную падрыхтоўку студэнтаў-гісторыкаў у вышэйшай школе БССР. Для будучай навуковай дзейнасці выпускнікоў гістарычных факультэтаў універсітэтаў (пры выкананні імі дыпломных даследаванняў) прапаноўвалася замацоўваць да вядомых навукоўцаў акадэмічных устаноў. Даследчыкам адзначаецца, што крытыкай немарксісцкай гістарыяграфіі займаліся людзі, якія валодалі замежнай мовай, але не мелі базавай гістарычнай адукацыі. Пры гэтым для якаснага выканання гэтай працы не выкарыстоўваліся магчымасці гістарычнага факультэта Мінскага педінстытута, дзе рыхтавалі гісторыкаў з дадатковай спецыяльнасцю «замежная мова». І. І. Шаўчук сцвярджае, што «працэс утварэння новых гістарычных кафедраў у 1970-я гг. адлюстроўваў як патрэбнасць ва

ўсебакова падрыхтаваных спецыялістах з вышэйшай адукацыяй, так і імкненне больш поўна выкарыстаць творчы патэнцыял выкладчыкаў. Праведзеная дыферэнцыяцыя стварала навукова-педагагічным работнікам спрыяльныя ўмовы не толькі для распрацоўкі грамадзянскай гісторыі і гісторыка-партыйнай праблематыкі, але і для павышэння імі сваёй навуковай кваліфікацыі» [29, с. 71].

Вынікі навуковага вывучэння гісторыі БССР і гісторыі Камуністычнай партыі Беларусі былі падведзены ў абагульняльнай працы У. М. Міхнюка і П. Ц. Петрыкава «Историческая наука БССР в 80-е годы» [17]. Храналагічна яна з'яўляецца працягам даследаванняў В. Ц. Леанаўца і І. І. Шаўчука. У працы паказаны асноўныя праблемы і кірункі развіцця гістарычнай навукі ў першай палове 80-х гг. XX ст. Пры характарыстыцы кадраў гісторыкаў адзначаюцца дасягненні ў параўнанні з папярэдняй пяцігодкай: павелічэнне колькасці дысертацый і ўдзельнай вагі дактароў навук, падкрэсліваецца думка аб павышэнні ролі вышэйшай школы ў падрыхтоўцы кандыдацкіх і доктарскіх дысертацый. Умацаванне кадравага патэнцыялу гістарычнай навукі звязваецца з рэалізацыяй партыйных і дзяржаўных пастаноў ва ўмовах перабудовы савецкага грамадства.

У бібліяграфічным даведніку У. М. Міхнюка «Докторские и кандидатские диссертации по историческим наукам БССР: 1944–1987 гг.» [5] класіфікаваны дысертацыі па спецыяльнасцях: гісторыя КПСС і КПБ, гісторыя СССР і БССР, усеагульная гісторыя, археалогія, этнаграфія, журналістыка. Такім чынам, можна прааналізаваць дынаміку абароненых у сістэме вышэйшай школы кандыдацкіх і доктарскіх дысертацый, і ў пэўнай ступені ацаніць ролю ВУН у падрыхтоўцы кадраў для гістарычнай навукі.

Вывучэнню дзяржаўнай кадравай палітыкі ў галіне навукі прысвечана дысертацыя М. І. Галенчыка «Подготовка научных кадров в Белорусской ССР и их творческий вклад в развитие науки (1943–1965 гг.)» [3]. Апошняя глава дадзенага даследавання датычыцца пытанняў развіцця навукі і росту яе кадравага патэнцыялу за гады сямігодкі. Аўтар разглядае пытанні ўдасканалення форм і метадаў падрыхтоўкі навуковых кадраў, развіцця даследаванняў у розных галінах навукі. Даследчыкам аналізуецца структура навуковай інтэлігенцыі рэспублікі, у тым ліку і месца ў ёй гісторыкаў, паказваюцца іх навуковыя дасягненні за гады сямігодкі. У якасці прыкладу апісваюцца навуковая

біяграфія вядомага гісторыка Н. В. Каменскай. Аўтар адзначае дасягненні выкладчыкаў гісторыка-партыйных кафедраў у справе вывучэння пытанняў гісторыі КПСС і КПБ, гісторыкаў, якія займаліся вывучэннем усеагульнай гісторыі, археалогіі і іншых кірункаў гістарычнай навукі.

Пытанні кадравага забеспячэння беларускай гістарычнай навукі і гістарычнай адукацыі закранаюцца ў працы нямецкага гісторыка Р. Ліндэра «Гісторыкі і ўлада» [15]. Аўтарам аналізуецца даныя аб колькасці гісторыкаў у БССР і іншых саюзных рэспубліках, тэматычнае размеркаванне дысертацый па розных галінах гістарычнай навукі. Даследаванне з'яўляецца ўнікальным у беларускай гістарыяграфіі, але не ўтрымлівае новых даных па вывучаемай тэме.

Першым і адзіным на сённяшні дзень у Беларусі даследаваннем у галіне гісторыі гістарычнай адукацыі ў вышэйшай школе Беларусі з'яўляецца кандыдацкая дысертацыя Л. А. Маторавой «Развитие исторического образования в системе высшей школы Беларуси. 1944–1961 гг.» [18].

Аўтарам раскрываецца развіццё гістарычнай адукацыі ў кантэксце сацыяльна-палітычных працэсаў у савецкім грамадстве ў пасляваенны час і дзяржаўнай палітыкі БССР у вышэйшай школе. Дысертацыя пабудавана па праблемна-храналагічным прынцыпе, і вывучэнне пытанняў развіцця гістарычнай адукацыі звязваецца з пераменамі, якія адбыліся ў савецкім грамадстве пасля смерці І. Сталіна і XX з'езда КПСС. Даследчыкам даказваецца, што мадэль гістарычнай адукацыі ў сістэме вышэйшай школы БССР была сродкам ідэалагічнай палітыкі партыі. Гэта акалічнасць непасрэдна ўплывала на яе змест. Савецкі перыяд вывучаўся больш падрабязна ў параўнанні з дасавецкім, тым самым сцвярджалася, што «сапраўдная» гісторыя пачыналася толькі пасля кастрычніка 1917 г., а да гэтага была перадгісторыя.

Даследчык сцвярджае, што змест гістарычнай адукацыі вызначаўся галоўным чынам сацыяльным заказам з боку дзяржавы, а не аб'ектыўным станам гістарычнай навукі [18, арк. 45].

У дысертацыі тым не менш адсутнічаюць абагульняльныя даныя аб колькасці настаўніцкіх і прафесарска-выкладчыцкіх кадраў гісторыкаў, падрыхтаваных у сістэме вышэйшай школы Беларусі ў разглядаемы перыяд.

У даследаванні В. П. Вірскай «Формирование новой концепции истории Беларуси в системе средней общеобразовательной школы (1986–1990-е гг.)» [2] крытычнаму аналізу падвергнута мадэль прафесійнай пад-

ГІСТОРЫЯ

рыхтоўкі настаўнікаў гісторыі ў БССР, якая пачала фарміравацца яшчэ ў 30-я гг. XX ст. Аўтарам указана на жорсткія метадалагічныя рамкі і адсутнасць паўнаважных умоў для варыяцыйнага навучання і выхавання сродкамі гісторыі, існаванне параўнальна невялікага разнастайнасця ў праграмах гісторыі для сярэдняй школы і ВНУ, аб'ектывна абмежаванні ў вывучэнні гісторыі Беларусі, негатыўны ўплыў дагматызму і схаластыкі на грамадскую свядомасць спецыялістаў-гісторыкаў у адрозненне ад сучаснасці [2, с. 74–75].

На працягу апошніх гадоў на тэрыторыі Расійскай Федэрацыі абаронены шэраг дысертацый, прысвечаных развіццю гістарычнай адукацыі ў межах асобных рэгіёнаў Расіі. Вылучэнне асобнага рэгіёна Расійскай Федэрацыі ў якасці геаграфіі даследавання не страчвае сваёй актуальнасці і для Беларусі. У СССР працяглы перыяд існавала ўніфікаваная сістэма падрыхтоўкі спецыялістаў. Уся краіна займалася па адзіных вучэбных планах, нягледзячы на пэўны рэгіянальны кампанент. Пры пэўным несупадзенні геаграфіі даследавання ў працах разглядаецца аднолькавае кола праблем, што тлумачыцца блізкасцю даследчых задач.

У доктарскай дысертацыі А. Г. Цімафеевай «Государственная политика в сфере обществоведческого образования российской молодежи в 50 – 90-е гг. XX в.» [26] асобная глава прысвечана вывучэнню гуманітарных і грамадска-палітычных дысцыплін у 1960-х – першай палове 1980-х гг. Аўтарам раскрываюцца дзяржаўныя падыходы да вызначэння зместу названай галіны ведаў у вышэйшай школе СССР. Даследчык прыходзіць да высновы, што ўніфікацыя вучэбнага працэсу, якая праяўлялася ў стварэнні адзіных вучэбных планаў і праграм, з аднаго боку, прывяла да пераемнасці ў вывучэнні грамадскіх дысцыплін, з іншага – да «фармалізму і абязлічвання вучэбнага працэсу». Такое імкненне да ўніфікацыі вынікала з пазіцыі партыйнага кіраўніцтва, якое было незадаволена пераглядам партыйнай гісторыі і «з'яўленнем дыскусій па пытаннях, даўно вырашаных навукай». Гэта праяўлялася ў выпраўленні зместу вучэбнай літаратуры, стварэнні стабільнага падручніка па гісторыі КПСС «на доўгі час», які б правільна адлюстроўваў партыйную лінію, замест разнастайных дапаможнікаў з мноствам трактовак [26, арк. 163].

Расійскім даследчыкам А. М. Церахавым у 2003 г. была абаронена кандыдацкая дысертацыя на тэму «Становление и развитие высшего исторического образования на Южном Урале (1934–1993 гг.)» [25].

НАУЧНЫЕ ПУБЛИКАЦИИ

Аўтарам праведзена грунтоўная праца па сістэматызацыі і аналізе шырокага кола крыніц і вылучэнні асноўных этапаў гістарычнай адукацыі ў ВНУ Паўднёвага Урала. Аднак працяглы храналагічны перыяд даследавання прывёў да нераўнамернага разгляду асобных праблем і перыядаў тэмы. Недастаткова ў даследаванні паказана эвалюцыя дзяржаўнай палітыкі ў галіне гістарычнай адукацыі і падрыхтоўкі кадраў гісторыкаў.

Развіццю гістарычнай адукацыі як у асобным расійскім рэгіёне, так і на тэрыторыі ўсёй краіны прысвечаны даследаванні К. А. Ушмаевай «Основные этапы и особенности развития исторического образования в вузах России (20–90-е годы XX века)» [27] і «Развитие высшего исторического образования на Северном Кавказе с 1945 по 2000 гг.: по материалам Дона, Кубани и Ставрополя» [28]. Доктарская і кандыдацкая дысертацыі ахоплваюць працяглы храналагічны перыяд. У даследаваннях К. А. Ушмаевай праводзіцца грунтоўны аналіз пытанняў развіцця вышэйшай гістарычнай адукацыі ў розных рэгіёнах Расіі. Аўтарам паказваецца значэнне грамадскіх і спецыяльных гістарычных дысцыплін у фарміраванні грамадзянскай свядомасці будучага спецыяліста. Праз аналіз вучэбных планаў, праграм, вучэбнай літаратуры прасочваецца эвалюцыя зместу гістарычнай адукацыі, паказваецца яе залежнасць ад канкрэтных грамадска-палітычных умоў.

Змест і структура школьнай гістарычнай адукацыі ў СССР раскрываюцца ў дысертацыі А. Г. Каласкова «Становление и совершенствование школьного исторического образования в СССР» [8]. Аўтарам паказаны асноўныя этапы станаўлення гістарычнай адукацыі ў савецкай школе. У якасці асобнага параграфа вылучана праблема ўдасканалення выкладання гісторыі саюзнай рэспублікі. Даследчык абгрунтоўвае неабходнасць вывучэння гісторыі саюзнай рэспублікі выключна ў рамках курса гісторыі СССР, звяртаючы ўвагу на тэзіс аб існаванні новай сацыяльнай і інтэрнацыянальнай супольнасці людзей – савецкага народа.

Сутнасць партыйна-дзяржаўных падыходаў да выкладання гісторыі БССР у сярэдняй школе адлюстравана ў дысертацыі М. С. Рыўкіна «Преподавание истории союзной республики в школьном курсе истории СССР (на материале VII–VIII классов школ Белорусской ССР)» [23]. Даследчык, з аднаго боку, раскрывае адукацыйнае і выхаваўчае значэнне вывучэння гісторыі БССР, фармулюе сістэму асноўных светапоглядных па-

няццяў і ідэй, якія павінны фарміравацца падчас вывучэння гісторыі БССР, з іншага – падкрэслівае актуальнасць барацьбы з «буржуазнымі фальсіфікатарамі» гісторыі беларускага народа. Гэта сведчыць аб моцнай ідэалагічнай нагрузцы, ускладзенай на настаўніка гісторыі з боку партыйнага і дзяржаўнага кіраўніцтва краіны і рэспублікі. Значная ідэалагічная нагрузка ўскладвалася і на гістарычныя факультэты, якія рыхтавалі настаўніцкія кадры для школы.

Такім чынам, першыя тры кірункі гістарыяграфіі вышэйшай гістарычнай адукацыі прадстаўлены грунтоўнымі працамі, да якіх адносяцца дысертацыйныя даследаванні і манаграфіі.

Наступны напрамак у гістарыяграфіі закранае больш вузкае кола праблем гістарычнай адукацыі: функцыянаванне асобнага гістарычнага факультэта, кафедры, выкладанне пэўнай дысцыпліны, біяграфія вядомага навукоўца і педагога і г.д. Прадстаўлены ён у асноўным артыкуламі, тэзісамі, зборнікамі, брашурамі. Дадзеныя працы раскрываюць спецыфічныя праблемы гістарычнай адукацыі і садзейнічаюць стварэнню найбольш поўнай рэканструкцыі прадмета даследавання.

Рэгулярна на старонках часопісаў «Вопросы истории», «Новая и новейшая история», «Весті АН Беларусі», «Коммунист Белоруссии» уздымаліся праблемы развіцця гістарычнай навукі, падрыхтоўкі навуковых і навукова-педагагічных кадраў, удасканалення зместу гістарычнай адукацыі ў вышэйшай і сярэдняй школе. Аўтарамі большасці артыкулаў выступалі вядомыя савецкія і беларускія гісторыкі, якія маглі арганізаваць дыскусію і выступіць на старонках часопісаў з крытыкай праблем у гістарычнай навукі і гістарычнай адукацыі, але іх палеміка, па зразумелых прычынах, не выходзіла за межы марксісцка-ленінскай метадалогіі.

Пытанні метадычнай падрыхтоўкі настаўнікаў гісторыі і грамадска-палітычных дысцыплін разглядаюцца ў зборніках і дапаможніках «Методическая подготовка студентов-историков в педагогическом вузе» [16], «Основы методики преподавания общественных наук в высшей школе» [20], «Развитие исторического образования в СССР» [22].

Пытанні навуковай арганізацыі, планавання і ўдасканалення навукова-даследчай дзейнасці навукова-педагагічных кадраў гісторыкаў, развіцця навукі і ўдасканалення вучэбна-выхаваўчага працэсу на гістарычных факультэтах беларускіх ВУН асвятляліся ў артыкулах і навуковых тэзісах М. П. Касцюка,

А. П. Ігнаценкі, П. З. Савачкіна, І. В. Царук, І. П. Крэня, В. М. Фаміна, П. Ф. Дзмітрачкова і інш.

У артыкулах С. М. Ходзіна, А. А. Яноўскага, В. І. Менькоўскага, П. А. Шупляка раскрываюцца асноўныя этапы станаўлення і развіцця гістарычнага факультэта БДУ. Перыяд 60 – 80-х гг. мінулага стагоддзя для гістарычнага факультэта аўтарамі вызначаўся як супярэчлівы. З аднаго боку, ён быў насычаны плённай і інтэнсіўнай дзейнасцю, калі павялічваўся прыём студэнтаў, уводзіліся новыя спецыяльнасці, пашыраліся міжрэспубліканскія і міжнародныя сувязі, складваліся свае гістарычныя школы, назапашваліся факультэцкія традыцыі. З іншага боку, адчуваўся моцны палітыка-ідэалагічны ўціск, які часта перашкаджаў развіццю пазітыўных пачынанняў.

За апошняе дзесяцігоддзе выйшлі юбілейныя працы, матэрыялы канферэнцый, круглых сталоў, прысвечаныя станаўленню і развіццю гістарычнай адукацыі ў Беларускім дзяржаўным ўніверсітэце [1], Беларускім дзяржаўным педагагічным ўніверсітэце [7], Гродзенскім дзяржаўным ўніверсітэце [12], Магілёўскім дзяржаўным ўніверсітэце [4]. У іх адлюстраваны асноўныя этапы развіцця гістарычнай адукацыі і гістарычнай навукі, прыведзены абагульняльныя звесткі аб выпускніках гістарычнага профілю, разгледжаны вынікі навуковай і педагагічнай дзейнасці выкладчыцкіх кадраў гісторыкаў.

Агульным у даследаваннях 1960-х – канца 1980-х гг. з'яўляюцца абмежаванні, якія вызначаліся прыняцям партыйнасці. Партыйныя дакументы не падвяргаліся крытыцы, а роля партыі ў падрыхтоўцы кадраў часам беспадстаўна перабольшвалася.

За апошнія дваццаць гадоў змяніліся метадалагічныя падыходы ў даследаваннях. Зніклі многія ідэалагічныя стэрэатыпы, з'явіліся нестандартныя ацэнкі, павялічылася кола ўведзеных у навуковы ўжытак крыніц, пашырыўся выбар метадаў даследавання.

Такім чынам, стан навуковых даследаванняў у галіне падрыхтоўкі настаўніцкіх і навукова-педагагічных кадраў гісторыкаў у БССР у 60 – 80-я гг. XX ст. характарызуецца шырокай гістарыяграфічнай базай, але адсутнасць комплекснага яе вывучэння айчыннымі і замежнымі гісторыкамі стварае аб'ектыўныя ўмовы для далейшай распрацоўкі дадзенай тэмы.

Спіс літаратуры

1. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. Гістарычны факультэт: да 70-годдзя заснавання / Беларус. дзярж. ун-т; рэдкал.: С.М. Ходзін (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск: БДУ, 2004. – 222 с.
2. Вирская, В.П. Формирование новой концепции истории Беларуси в системе средней об-

- У.В. Барысенка (адк. рэд.) [і інш.]. – Магілёў : МДУ, 2010. – 241 с.
5. Докторские и кандидатские диссертации по историческим наукам БССР, 1944–1987 гг. : библиогр. указ. / Гос. б-ка БССР, Ин-т истории Акад. наук БССР ; сост.: В.Н. Михнюк, Л.Н. Новицкая. – 2-е изд., перераб. и доп. – Минск : [б. и.], 1988. – 126 с.
 6. Елютин, В.П. Высшая школа общества развитого социализма / В.П. Елютин. – М. : Высш. шк., 1980. – 560 с.
 7. Ковшаров, Н.Д. Исторический факультет БГПУ: возникновение и этапы развития : пособие / Н.Д. Ковшаров. – Минск : Белорус. гос. пед. ун-т, 2006. – 92 с.
 8. Колосков, А.Г. Становление и совершенствование школьного исторического образования в СССР : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / А.Г. Колосков. – М., 1984. – 432 л.
 9. Корзенко, Г.В. Научная интеллигенция Беларуси в 1944–1990 гг.: подготовка, рост, структура / Г.В. Корзенко ; Акад. наук Беларуси, Ин-т истории. – Минск : Фісц : А-СКАД, 1996. – 76 с.
 10. Корзенко, Г.В. Научные кадры Белоруссии: проблемы формирования и развития (1944–1990 гг.) : дис. ... д-ра ист. наук : 07.00.02 / Г.В. Корзенко. – Минск, 1996. – 222 л.
 11. Красовский, Н.И. Высшая школа Советской Белоруссии / Н.И. Красовский. – 2-е изд., перераб. и расш. – Минск : Выш. шк., 1972. – 328 с.
 12. Крэнь, І.П. Гістарычны факультэт Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы : да 50-годдзя з дня заснавання і развіцця / І.П. Крэнь // Подготовка педагогических и научных кадров историков и развитие исторической науки в Беларуси : материалы респ. науч.-практ. конф., Гродно, 30 сент. 2004 г. / Гродн. гос. ун-т ; под ред. Е.А. Ровбы, А.Н. Нечухрина, И.П. Крэня. – Гродно, 2005. – С. 3–23.
 13. Леанавец, В.Ц. Удасканаленне арганізацыі гістарычнай навукі ў БССР (60-я гады) / В.Ц. Леанавец // Вес. Акад. навук БССР. Сер. грам. навук. – 1986. – № 1. – С. 73–79.
 14. Леоновец, В.Т. Организация и развитие исторической науки в БССР, 1961–1970 гг. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / В.Т. Леоновец. – Минск, 1987. – 354 л.
 15. Лінднэр, Р. Гісторыкі і ўлада: нацыятворчы працэс і гістарычная палітыка ў Беларусі XIX–XX ст. / Р. Лінднэр ; пер. з ням. Л. Баршчэўскага. – СПб. : Неўс. прасцяг, 2003. – 540 с.
 16. Методическая подготовка студентов-историков в педагогическом вузе : материалы Семинара преподавателей методики обучения истории и обществоведению пед. ин-тов РСФСР, Москва, 26–28 мая 1971 г. / Моск. гос. пед. ин-т ; редкол.: П.В. Гора (отв. ред.) [и др.] – М., 1972. – 111 с.
 17. Михнюк, В.Н. Историческая наука Белорусской ССР в 80-е годы / В.Н. Михнюк, П.Т. Петриков. – Минск : Наука и техника, 1987. – 120 с.
 18. Моторова, Л.А. Развитие исторического образования в системе высшей школы Беларуси, 1944–1961 гг. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / Л.А. Моторова. – Минск, 2002. – 114 л.
 19. Наука Беларуси в XX столетии / Н.А. Борисевич [и др.] ; НАН Беларуси, Комис. по истории науки. – Минск : Белорус. наука, 2001. – 1006 с.
 20. Основы методики преподавания общественных наук в высшей школе / Э.Л. Васина [и др.] ; под ред. Э.Л. Васиной. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 388 с.
 21. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР, 1961–1986 гг. / М.Н. Колмакова [и др.] ; редкол.: Ф.Г. Почанин (отв. ред.) [и др.]. – М. : Педагогика, 1987. – 416 с.
 22. Развитие исторического образования в СССР : межвуз. сб. науч. тр. / Воронеж. гос. ун-т ; редкол.: В.И. Чесноков (отв. ред.) [и др.]. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1986. – 140 с.
 23. Рывкин, М.С. Преподавание истории союзной республики в школьном курсе истории СССР (на материале VII–VIII классов школ Белорусской ССР) / М.С. Рывкин автореф. дис. ... канд. пед. наук. – М., 1970. – 28 с.
 24. Соколов, Н.К. Партийное руководство подготовкой и воспитанием кадров высшей школы / Н.К. Соколов. – Минск : Изд-во Белорус. гос. ун-та, 1978. – 143 с.
 25. Терехов, А.Н. Становление и развитие высшего исторического образования на Южном Урале, 1934–1993 гг. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / А.Н. Терехов. – Челябинск, 2003. – 222 л.
 26. Тимофеева, Е.Г. Государственная политика в сфере общественного образования российской молодежи в 50-е – 90-е годы XX века : дис. ... д-ра ист. наук : 07.00.02 / Е.Г. Тимофеева. – Астрахань, 2004. – 500 л.
 27. Ушмаева, К.А. Основные этапы и особенности развития исторического образования в вузах России: 20–90-е годы XX века : дис. ... д-ра ист. наук : 07.00.02 / К.А. Ушмаева. – Пятигорск, 2011. – 562 л.
 28. Ушмаева, К.А. Развитие исторического образования на Северном Кавказе с 1945 по 2000 гг.: по материалам Дона, Кубани, Ставрополя : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / К.А. Ушмаева. – Ставрополь, 2004. – 330 л.
 29. Шаўчук, І.І. Арганізацыя гістарычнай навукі ў БССР, 70-я гады / І.І. Шаўчук // Вес. Акад. навук БССР. Сер. грам. навук. – 1988. – № 3. – С. 65–71.
 30. Шевчук, И.И. Развитие исторической науки в БССР, 70-е гг. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / И.И. Шевчук. – Минск, 1989. – 342 л.

SUMMARY

The status of historiographical knowledge of the science and teaching staff of historians training in high school of BSSR have been analyzed in the article. The researcher could discover the essential features and changes in higher history education in BSSR in 1960–1980s after the analysis of soviet and post-soviet historiography. For the first time have been reflected an integrated historical reconstruction of the subject of the study in historiography.

Статья сдана в редакцию 18.12.2013